

COMPLEXITATEA problemelor pe care le ridică obiectivul arheologic de pe Grădiștea Ulmilor, din mijlocul lacului Boian, a impus continuarea săpăturilor, efectuate în colaborare cu Centrul de Antropologie.

Cercetările s-au concentrat asupra așezării Boian A și asupra necropolei neolitice de pe malul de nord al grindului Grădiștea Ulmilor.

I. Așezarea Boian A. În cursul campaniei de săpături din toamna anului 1958 s-a început săparea unei secțiuni longitudinale (orientată E – V) prin porțiunea păstrată din așezarea străveche (fig. 1). În anul 1959 secțiunea a fost prelungită spre est, până

Fig. 1. — Boian A. Vederea secțiunii est-vest.

în preajma malului de răsărit al grindului, și spre vest în așa fel încît să străbată întreaga așezare.

Pe toată lungimea secțiunii, la suprafață, este un strat de pămînt de grosime variabilă, alcătuit din dungi de nisip amestecat cu fragmente de valve de scoici și cu cioburi rulate. Dungile de nisip s-au depus în cursul perioadelor de inundație a Dunării. Aceste dungi alternează cu altele de pămînt de culoare neagră formate în perioade de secetă.

* Rapoartele despre ultimele săpături de la Boian au apărut în *Materiale*, V, 1959, p. 121–123; *Materiale*, VI, 1959, p. 127–133; *Materiale*, VII, 1961, p. 63–70. Colectivul a fost alcătuit din: Eugen Comșa, Dr. D. Nicolăescu-Plopșor, Dr. C. Maximilian, Dr. Rîșcuția, Eugenia

Popovici (laborantă), Gr. Avachian (fotograf) și Ott (operator cinematografic). Săpăturile s-au efectuat cu fonduri puse la dispoziție de Institutul de arheologie și de Centrul de Antropologie.

Din stratul descris s-au scos la iveală fragmente ceramice de diferite dimensiuni (mai ales mici) din vase lucrate la mână, din pastă pregătită cu grijă, ornamentate prin excizie largă și arse la roșu-cărmiziu. Ele sînt caracteristice fazei Petru Rareș. Acolo unde au fost găsite, ele erau în poziție secundară, cu toate acestea pot servi ca indiciu că undeva în preajmă au locuit cu adevărat oamenii din faza Petru Rareș.

La un loc cu fragmentele neolitice erau amestecate puține cioburi din a doua epocă a fierului, printre care unele lucrate cu mîna, și altele de amfore elenistice. Nici în cazul amintit nu este vorba de locuire propriu-zisă. Resturile colibelor geto-dacice au fost descoperite în săpăturile noastre, în 1957, în partea de sud a complexului Boian A.

În cuprinsul secțiunii, stratul de cultură propriu-zis se află la o adîncime mai mare și are grosimea variabilă. El este mai gros la capătul de est și se subțiază, pînă dispăre cu totul, la capătul de vest al secțiunii. Stratul de cultură este alcătuit din pămînt de culoare cafenie deschisă, aproape galben, ce se deosebește cu greu de pămîntul viu, datorită mai cu seamă faptului că la bază are o nuanță mai deschisă.

În campania de săpături din 1959 nu s-au găsit resturi de locuințe sau de vetre. Se cuvine remarcat faptul că la baza stratului de cultură au fost dezvelite trei pietre, de formă neregulată, așezate în șir. Lingă și sub ele nu s-a descoperit nimic deosebit în afară de mai multe fragmente ceramice. Remarcăm prezența lor pentru că în regiune nu se găsește piatră și de aceea trebuie să admitem că bolovanii au fost aduși în așezare pe apă, de pe malul drept al Dunării și că oamenii din faza Vidra începuseră să folosească (în afară de rișnițe), din cînd în cînd, pietre și în alte scopuri gospodărești.

În cuprinsul stratului de cultură, materialele ceramice sînt relativ rare. Se constată aglomerarea lor numai pe locul gropilor sau albierilor de teren din vechime.

În partea de nord a secțiunii, din pămîntul de umplutură al unei gropi, pe lingă cioburile de tip Vidra, s-au găsit cîteva fragmente ceramice din pastă amestecată cu pleavă. Nici unul din ele nu este ornamentat. Nu este exclus ca fragmentele să aparțină unui complex mic neolitic din faza Bolintineanu sau din faza Giulești, care a fost deranjat cu prilejul săpării gropii.

La o extremitate a porțiunii de vest a secțiunii, în pămîntul galben, a fost dezvelit încă un schelet în poziție chircită, pe partea stîngă, orientat cu craniul spre NE. Brațele fuseseră indoite din cot și așezate cu palmele în dreptul obrazului. La cîteva cm de creștet, în spate, s-a găsit un ac de aramă. Judecînd în funcție de locul unde se afla, presupunem că acul a servit la fixarea părului. Nivelul de la care a fost săpată groapa mormîntului nu se observă, dar ținînd seama de faptul că scheletul zăcea în pămînt galben și era acoperit cu același fel de pămînt, îl considerăm ca fiind din epoca neolitică. Se cuvine să subliniem că din cele patru morminte descoperite în cuprinsul secțiunii EV, mormîntul descris, precum și altele două, dezvelite în anul 1958, se aflau în apropiere, formînd un grup mic la periferia așezării Boian A.

În cursul lucrărilor, din 1959, s-a început o a doua secțiune (orientată NS) perpendiculară pe prima, cu scopul de a verifica intensitatea locuirii neolitice de-a lungul malului de nord al grindului, în dreptul așezării Boian A și de a afla lățimea exactă a așezării. Secțiunea a fost săpată numai pînă la 1 m adîncime. S-au adunat materiale puține.

Spre sud de secțiunea EV, în anul precedent, fusese săpat un șanț în care s-au delimitat cîteva gropi de diferite dimensiuni, printre care și una mare, de formă ovală, golită atunci parțial, restul gropii rămînînd sub mal. Pentru a delimita și cerceta și cealaltă porțiune a gropii s-a săpat un șanț paralel cu primul (fig. 2). În stratul de cultură s-au găsit materiale puține. Dintre obiecte menționăm un fragment de topor perforat. Toporul avea forma de pană simetrică, prelungă, fiind făcut dintr-o rocă de culoare cenușie gălbuie foarte asemănătoare ca structură și aspect cu aceea din care au fost lucrate topoarele plate, neperforate, din primele două faze ale culturii Boian.

Groapa mare s-a dezvelit în întregime, și din pământul de umplutură s-au scos la iveală numeroase oase de animale domestice, câteva unelte de silex și multe fragmente ceramice din vase, de diferite forme, toate din faza Vidra. Printre oasele de animale domestice predomină, ca de obicei, cele de bovine, cărora le urmează cele de ovicaprine. Semnalăm de astă dată prezența unui număr destul de mare de oase de porc, animal caracteristic comunităților pe deplin sedentare.

II. Săpăturile noastre din zona necropolei de pe malul de nord al grîndului au fost mai intense ca în alți ani. În lungul malului s-au săpat mai multe șanțuri, în cuprinsul cărora au fost descoperite diferite materiale arheologice (pe acel loc existînd resturi de locuire din diferite epoci) și o serie de morminte neolitice.

Pe locul cercetat, pământul viu este nisipos. Deasupra s-a format un strat de pământ de culoare cafenie deschisă de circa 0,30 m grosime, conținînd diferite fragmente ceramice neolitice. Acest strat este suprapus de un altul (avînd peste 1 m grosime) cu materiale de tip Gumelnița. Stratul de cultură inferior se află, în tot cursul anului, sub nivelul mediu al apelor lacului Boian, ceea ce constituie un indiciu că în vechime apele lacului erau la un nivel mult mai jos. Din cauza apei, cercetarea stratului arheologic inferior este foarte grea. Din cuprinsul lui s-au scos numeroase fragmente ceramice, multe dintre ele caracteristice culturii din faza Bolintineanu.

Fragmentele de vase de tip Dudești sînt din pastă amestecată cu pleavă și fac parte din trei categorii ceramice.

Vasele de uz comun sînt de formă tronconică (cu pereții arcuiți) și decor simplu, compus din vîrci.

A doua categorie este reprezentată prin cioburi mai puține, caracteristice, ornamentate cu benzi incizate. Unele benzi sînt cu suprafața hașurată, altele au ca decor linii incizate în trepte.

Din ultima categorie fac parte fragmentele din vase de pastă fină, de culoare neagră sau mai rar cenușie, ornamentate cu caneluri trasate cu multă grijă.

Dintre fragmentele de tip Bolintineanu au putut fi separate doar cele avînd decorul incizat compus din linii paralele mărginite pe ambele părți de șiruri de triunghiuri mici (la intervale inegale între ele).

Din observațiile stratigrafice de pînă acum rezultă un fapt cert: și anume că stratul cu materiale de tip Dudești este suprapus de stratul cu piese de tip Gumelnița. Prin

Fig. 2. Boian V. Vederea șanțului paralel cu secțiunea est-vest.

Dudești și altele cu decor obișnuit pe vasele

urmare, aici se stabilește pentru prima oară raportul stratigrafic între cele două culturi. Din punct de vedere tipologic, după clasificarea noastră, cultura Dudești reprezintă cel mai vechi aspect cultural neolitic cunoscut cert, pînă acum, în regiune.

În stadiul actual al cercetărilor, din cauza dificultăților săpăturii, nu putem da o explicație sigură descoperirii la un loc a celor două categorii de materiale (Dudești și Bolintineanu). Soluțiile posibile sînt două:

a) Complexul cercetat corespunde unui singur aspect cultural mixt în care predomină elementele vechi de tip Dudești. La ele adăugîndu-se primele elemente mai noi de tip Bolintineanu, în acest caz, cele două categorii fiind contemporane și datînd de la sfîrșitul culturii Dudești, din perioada de tranziție de la cultura Dudești la cultura Boian.

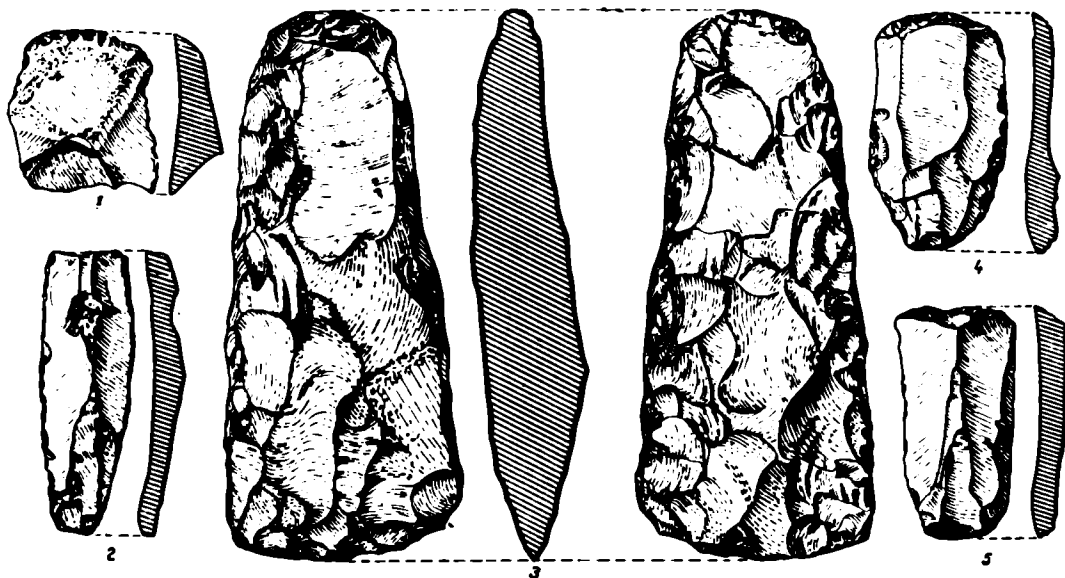

Fig. 3. Unelte de silex descoperite în sectorul necropolei gumelnițene.

b) Acolo au fost două straturi de cultură foarte subțiri, unul cu materiale de tip Dudești și altul din faza Bolintineanu, și, din cauza condițiilor săpăturii, s-au amestecat.

Problema va putea fi rezolvată, în cazul descoperirii de pe malul grindului, numai atunci cînd nivelul apelor lacului Boian va scade cu circa 0,50 m.

În cuprinsul stratului de cultură gumelnițean, compus din pămînt de culoare cafenie deschisă-gălbuie, s-au descoperit mai multe lame și răzuitoare de silex (fig. 3/1—2, 4—5), citeva topoare de silex (fig. 3/3) neperforate, caracteristice culturii Gumelnița și diferite fragmente ceramice de străchini și oale.

Deosebit de importante sînt mormintele găsite. Acestea fac parte din aceeași necropolă a cărei cercetare a început încă din anul 1957. În campania de săpături din 1959 au fost descoperite 14 morminte (majoritatea cu schelete întregi și altele citeva cu schelete deranjate în parte).

Toate scheletele (din necropola cercetată), la care s-a putut determina poziția, zac chircite pe partea stîngă. Este de presupus că în această poziție erau înmormîntați atît bărbații, cît și femeile, fără a se constata pînă acum în ritual vreo deosebire în privința diferențierii pe sexe. Aceeași poziție o au și scheletele de copii. Pînă în prezent nu sîntem în măsură să dăm o explicație valabilă obiceiului, mai ales că în alte necropole

gumelnițene (Ruse¹ și Kubrat²), de la sud de Dunăre, unele schelete zăceau pe partea stângă, iar altele pe partea dreaptă. Unii dintre specialiștii ce s-au ocupat cu problemele relative la riturile funerare din orînduirea comunei primitive, folosind datele etnografice, formulau ipoteza că poziția (pe stînga sau pe dreapta) era în directă legătură cu sexul. Din cele de mai sus rezultă că în cazul necropolei de la Boian ipoteza amintită nu corespunde realității și deci va trebui căutată o altă explicație.

Scheletele erau în poziție chircită moderată sau exagerată (care presupune o legare a cadavrului). Unul dintre ele era răsucit cu pieptul în jos.

Orientarea scheletelor prezintă o variabilitate redusă. Majoritatea erau orientate cu craniul spre sectorul cuprins între NE și SE, avînd orbitele îndreptate spre sud. În

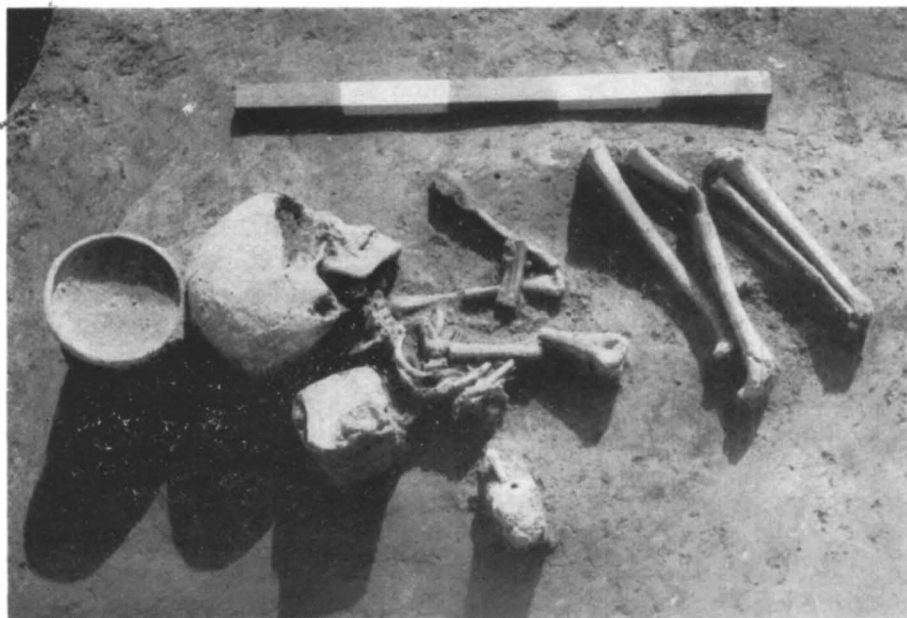

Fig. 4. -- Scheletul de copil cu străchioara la creștet.

ceea ce privește orientarea scheletelor, sîntem de acord cu acci ce o pun în legătură cu cultul soarelui, larg răspîndit la populațiile de cultivatori primitivi.

Brațele sînt, de obicei, îndoite din cot și așezate cu palmele în dreptul obrazului.

Două dintre schelete au avut inventar funerar. La umărul unuia s-a găsit un obiect de lut, biconic, gol în interior și avînd un singur orificiu mic. Astfel de obiecte sînt considerate că au servit ca opaițe. Se cuvine subliniată descoperirea unui schelet de copil (fig. 4) avînd la creștetul capului o străchioară tronconică, cu o proeminență perforată. Vasul este caracteristic culturii Gumelnița.

Lipsa aproape totală a inventarului și uniformitatea în privința răspîndirii mormintelor, a adîncimii gropilor și a poziției scheletelor sînt dovezi evidente despre egalitatea socială dintre bărbații și femeile culturii Gumelnița.

Cu prilejul cercetării ultimului schelet descoperit s-a observat că pe oasele obrazului se păstrează un strat subțire de ocru roșu. Pe restul oaselor aceluiași schelet nu se vedeau

¹ Gh. Gheorghiev și N. Anghelov, *Разкопки на селищната могила до Русе през 1948—1949 год.*, în *Известия-Институт*, XVIII, 1952, p. 182—186; aceiași, *Разкопки на селищната могила до Русе през 1950—1953*

година, în *Известия-Институт*, XXI, 1957, p. 112—121.

² V. Mikov, *Селищната могила при с. Балбунар*, în *Известия-Институт*, IV, 1926—1927, p. 277—282.

urme de ocră. Pornind de la constatarea că, în cazul citat, ocră se afla numai în regiunea obrazului, presupunem că purtătorii culturii Gumelnița obișnuiau să practice tatuajul sub forma vopsirii cu ocră roșu. Ca un argument în sprijinul presupunerii noastre amintim că în mai multe morminte gumelnițene de la Ruse¹ (R. P. Bulgaria) au fost descoperite vâscioare bitronconice de lut pline cu ocră roșu, puse anume lângă cei decedați, probabil pentru a putea fi folosită culoarea la tatuaj pe « lumea cealaltă ».

Mormîntul de copil cu străchioara la cap contribuie la confirmarea faptului că necropola datează din perioada de la sfîrșitul culturii Gumelnița, așa după cum am propus după studierea primului grup de morminte descoperite în 1957.

În legătură cu necropola gumelnițeană de pe malul de nord al grindului Grădiștea Ulmilor se pun cîteva probleme interesante.

Grindul se află la circa 1 km de malul de nord al lacului Boian și la 5—6 km de malul drept al Dunării, de care acum, ca și în antichitate, este despărțit prin suprafețe întinse acoperite de trestii și de pădure de sălcii. Legătura dintre lac și Dunăre se face acum numai prin cîteva girle. De aceea trebuie să admitem că oamenii din așezarea gumelnițeană Boian B erau legați prin variatele aspecte ale activității lor, mai ales de malul de nord al lacului, dar constatăm că între cele două puncte se interpune necropola. Să fi circulat oamenii neolitici prin necropolă ca să ajungă la malul lacului atunci cînd voiau să pornească pe apă spre malul de nord al lacului? Faptul nu este admisibil deoarece se știe că oamenii aflați pe o treaptă joasă de dezvoltare au o teamă deosebită de spiritele celor morți. De altfel, ipoteza se poate confirma printr-o observație făcută pe teren, anume că între așezarea-tell Boian B și locul necropolei se afla, încă din vechime, o depresiune (credem artificială) plină cu apă în cea mai mare parte a anului. Pe acolo nu puteau circula oamenii neolitici, cărarea lor spre malul grindului putînd trece numai la cîteva zeci de metri distanță spre est de locul necropolei, ocolind capătul depresiunii amintite.

Pînă în prezent, necropola de pe grindul Grădiștea Ulmilor este singura necropolă (propriu-zisă) gumelnițeană de la nord de Dunăre. Din datele cunoscute cu privire la descoperirile de caracter funerar aparținînd culturilor Boian și Gumelnița, rezultă că necropolele există ca atare din perioada de la sfîrșitul culturii Gumelnița, dar este posibil ca unele din ele să se fi format și mai înainte.

Prin cercetările viitoare de pe Grădiștea Ulmilor vom continua aprofundarea problemelor legate de viața oamenilor din epoca neolitică, ale căror urme de locuire sînt documentate în diferite puncte ale grindului.

EUGEN COMȘA

АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ РАСКОПКИ В БОЯН-ВЭРЭШТИ

РЕЗЮМЕ

В 1959 г. были продолжены раскопки на поселении Боян А и в участке неолитического некрополя.

1. Среди открытий на территории поселения следует обратить особое внимание на обнаруженный в слое Видра обломок проушного топора из желтоватого камня. На окраине поселения был обнаружен и исследован еще один неолитический скелет в скорченном положении на левом боку с медной булавкой на темени.

¹ De exemplu în mormîntul 6 descoperit la Ruse (Gh. Gheorghiev și N. Anghelov, *op. cit.*, în *Izvestia-*

Institut, XVIII, 1952, p. 185).

II. На северном краю холма Грăдиштя Улмилор на участке некрополя находятся два перекрывающихся культурных слоя; их общая толщина в среднем в 1,30 м. В нижнем слое (приблизительно 0,30 м) были обнаружены две категории материалов, одни типа Дудешти, другие типа Болинтиняну. Не удалось выяснить вопрос, синхронными являются обе культуры, или же они принадлежат к разным периодам, поскольку этот слой находится ниже среднего уровня вод озера Боян, и поэтому вода непрерывно просачивается и препятствует стратиграфическим наблюдениям. В верхнем слое находятся материалы типа Гумельница. Стратиграфически, с хронологической точки зрения можно отметить, что культура Дудешти древнее культуры Гумельница.

В 1959 г. были найдены 14 погребений (большинство с целыми скелетами). Все скелеты лежат в скорченном положении на левом боку, они ориентированы в разные стороны, преимущественно к участку с северо-востока и юго-востока. Обычно руки согнуты и положены ладонями на лицо. У двух скелетов найден инвентарь: на плече одного из них находился двуконусный предмет, а у теменного другого (детского) небольшая миска типа Гумельница. Таким образом подтверждается, что некрополь восходит к культуре Гумельница. До сих пор некрополь на холме Грăдиштя Улмилор является единственным гумельницким могильником (в собственном смысле слова), исследованным на участке к северу от Дуная.

Судя по известным данным можно заключить, что первые неолитические некрополи в Валахии относятся к периоду конца культуры Гумельница. Возможно, некоторые образовались и раньше, по-видимому в течение фазы Петру Рареш. До тех пор в Валахии сооружали единичные погребения в поселениях или на их окраинах.

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

Рис. 1. — Боян А. Вид разреза с востока на запад.

Рис. 2. — Боян А. Вид рва, параллельного разрезу с востока на запад.

Рис. 3. — Кремневые орудия, найденные в участке гумельницкого некрополя.

Рис. 4. — Скелет ребенка с небольшой миской у теменного.

FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE BOIAN-VĂRĂȘTI

RÉSUMÉ

Les fouilles de l'année 1959 ont été continuées dans la zone de la station Boian A et dans le secteur de la nécropole néolithique.

I. Parmi les découvertes faites dans la station, il faut citer celle, dans la couche Vidra, d'un fragment de hache perforée en pierre jaunâtre. Près de la limite de la station, on a également découvert et étudié un squelette néolithique, en position accroupie sur la gauche; au niveau du crâne se trouvait une épingle en cuivre.

II. Dans le secteur de la nécropole, sur la rive septentrionale de « Grădiștea Ulmilor », on trouve deux couches de civilisation superposées, ayant l'une et l'autre, en moyenne, 1^m30 d'épaisseur. On a identifié, dans la couche inférieure, deux catégories de matériaux, l'une de type Dudești, l'autre de type Bolintineanu. Il n'a pas été possible de préciser si ces deux catégories sont contemporaines ou non, l'infiltration des eaux, due au fait que cette couche est située au-dessous du niveau habituel du lac de Boian, empêchant tout examen stratigraphique. La couche supérieure comprend des matériaux de type Gumelnița. On peut constater ici, grâce à l'étude stratigraphique, que, chronologiquement, la civilisation de Dudești est antérieure à celle de Gumelnița.

On y a découvert, en 1959, 14 tombes, renfermant pour la plupart des squelettes entiers. Tous ces squelettes sont accroupis et couchés sur le côté gauche; ils sont orientés dans des directions variables, le plus souvent vers le NE—SE. Les bras sont généralement repliés, les mains placées à la hauteur du visage. Deux squelettes étaient accompagnés d'un inventaire: l'un avait près de l'épaule un objet biconique; à côté de l'autre (un squelette d'enfant) se trouvait, au niveau du crâne, une petite écuelle de type Gumelnița. Ceci confirme donc que la nécropole de Grădiștea Ulmilor appartient à la civilisation de Gumelnița. Elle est d'ailleurs la seule nécro-

pole Gumelnița proprement dite au nord du Danube, étudiée jusqu'à ce jour. Il ressort des données dont on dispose que les premières nécropoles néolithiques de la Grande Valachie datent de la période finale de la civilisation de Gumelnița. Il est possible, cependant, qu'il y en eût déjà antérieurement, au plus tôt — à ce qu'il semble — au cours de la phase Petru Rareș. Jusque là, dans la Valachie on pratiquait des enterrements isolés, à l'intérieur ou à la périphérie des sites.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Boian A. Vue de la section est-ouest.

Fig. 2. — Boian A. Vue de la tranchée parallèle à la section est-ouest.

Fig. 3. — Outils en silex découverts dans le secteur de la nécropole Gumelnița.

Fig. 4. — Squelette d'enfant, avec une petite écuelle à la hauteur du crâne.

•

•